

Ministerie van Defensie
Militaire Inlichtingendienst

Postbus 20701
2500 ES 's-Gravenhage

- Aan: Zie verzendlijst

Telefoon [REDACTED]
Telefax [REDACTED]
Telex KYDER/BIV NL 33763

Uw brief	Uw kenmerk	Ons nummer	Datum
Onderwerp		DIS/92/153/1412	10 april 1992
CVIN-bijdrage			

1. Als bijlage bied ik U aan de MID-bijdrage ten behoeve van de CVIN-vergadering van 16 april 1992. De bijdrage bestaat uit een actualisering van een MID-rapport van begin maart 1992 over de ontwikkelingen in het Gemeenbest van Onafhankelijke Staten (GOS).

2. Zonder bijlage is deze brief ongeclassificeerd.

Het Hoofd Militaire Inlichtingendienst
voor deze
het Hoofd Stafafdeling Inlichtingen

[REDACTED]
Koninkrijk der Grenadiers
[REDACTED]

Bijlagen
één

Bezoekadres
Kalvermarkt 28
's-Gravenhage

Doorkiesnummer
[REDACTED]

Verzoeken bij beantwoording datum, nummer en onderwerp te vermelden.

Militaire situatie GOS

De huidige situatie voor wat betreft de samenwerking op militair gebied in het GOS is tamelijk onoverzichtelijk: na de ontbinding van de Sovjet Unie hebben de leiders van de elf lidstaten van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten vastgelegd dat er zogenaamde Verenigde Strijdkrachten van het GOS zijn. De structuur van deze Verenigde Strijdkrachten is echter allerminst vastomlijnd en draagt een provisorisch karakter. De basis wordt gevormd door een groot aantal verdragen tussen GOS-lidstaten. Die verdragen sluiten echter niet altijd goed op elkaar aan, terwijl bovendien veel GOS-lidstaten in die verdragen op tal van punten voorbehouden hebben gemaakt of deze zelfs in het geheel niet hebben ondertekend. In de praktijk betekent dit de GOS-republieken een sterk uiteenlopende inbreng aan de GOS-strijdkrachten leveren. Die kunnen daarom niet gezien worden als een voortzetting van de vroegere Sovjet krijgsmacht.

De Verenigde Strijdkrachten bestaan uit strategische strijdkrachten, waaraan alle GOS-staten deelnemen en algemene strijdkrachten, waaraan voorlopig acht republieken deelnemen, maar bijvoorbeeld de Oekraïne niet. De GOS-lidstaten hebben tot op heden geen overeenstemming bereikt over de vraag of de Strategische strijdkrachten alleen kernwapens moeten omvatten, zoals de Oekraïne van mening is, of ook andere delen van de voormalige Sovjet strijdkrachten, zoals Rusland en de huidige GOS-defensietop vinden.

Al snel na het ontstaan van het GOS werd duidelijk dat er geen basis was voor één gezamenlijke conventionele krijgsmacht van alle GOS-lidstaten. De Oekraïne, Moldova en Azerbaydzhan zijn al in januari begonnen met het opbouwen van eigen conventionele krijgsmachten. Op 14 februari in Minsk besloten de acht overige lidstaten gezamenlijk algemene strijdkrachten onder GOS-opperbevel aan te houden. Alle acht deelnemende GOS-staten zullen echter afzonderlijk en op nationale grondslag subordinatie, juridische status en taakstelling van hun inbreng in de algemene strijdkrachten vaststellen. In 1994 willen Wit-Rusland en Oezbekistan uit deze samenwerking stappen, zodat dan nog overblijven Rusland,

Kazachstan, alsmede de vier kleine republieken Armenië, Tadzjikistan, Turkmenistan en Kirgizstan. Maar ook deze zes overwegen of zijn al bezig om eigen militaire apparaten op te bouwen, zodat ook hun gemeenschappelijke defensie-organisatie niet te vergelijken valt met de vroegere Sovjet krijgsmacht.

Het volledig uiteenvallen van de conventionele strijdkrachten van de voormalige Sovjet Unie in de republiekslegers valt niet te stoppen. De redenen voor deze desintegratie zijn het wantrouwen tegenover Rusland en de met Rusland geïdentificeerde GOS-defensieleiding bij vrijwel alle voormalige Sovjet republieken, de uiteenlopende geopolitieke belangen van de nieuwe staten, de betekenis van nationale krijgsmachten voor deze landen als uitdrukking van nationale soevereiniteit en als middel waarmee afscheidingsbewegingen kunnen worden beteugeld, en tenslotte het feit dat de nieuwe staten de van de Sovjet Unie geërfde strijdkrachten in hun huidige omvang niet meer kunnen bekostigen.

Het Sovjet leger valt nu uiteen, of om het in de woorden van Izvestiya te zeggen "het ondeelbare wordt gedeeld". In dat kader blijken de GOS-republieken in het algemeen de neiging te hebben om materieel en infrastructuur van het voormalige Sovjet leger, dat zich nu op hun grondgebied bevindt, als hun eigendom te beschouwen. Doordat als gevolg van de "Koude Oorlog" het zwaartepunt van de Sovjet militaire macht zich in het Westen en het Zuid-Oosten van de voormalige Sovjet Unie bevindt erven de Oekraïne en Wit-Rusland een relatief grote en goed uitgeruste legermacht, terwijl de landen in Centraal-Azië misdeeld zijn. Deze verdeling heeft net zo'n willekeurig karakter als bijvoorbeeld het opdelen van de Nederlandse krijgsmacht over onze provincies zou hebben: Gelderland zou als militaire grootmacht naar voren komen, terwijl Zuid-Holland niets zou voorstellen.

Rusland kan op basis van de op haar grondgebied gestationeerde troepenmacht ruim de helft van het militaire potentieel claimen, waarschijnlijk aangevuld met alle ex-Sovjet troepen buiten het GOS. Maar voor Rusland geldt dat zij geconfronteerd wordt met een zeer ongelukkige ontplooiing van haar strijdkrachten. Die

bevinden zich voor het merendeel in het noorden en in het Verre Oosten aan de grens met China en Korea.

Als gevolg van de desintegratie van de Sovjet Unie zijn er grote problemen ontstaan bij de vulling van de strijdkrachten met dienstplichtigen. Doordat alle GOS-lidstaten eigen regels handhaven met betrekking tot de dienstplicht ontstaat dit voorjaar een situatie, waarbij in bepaalde delen van het GOS -zoals in Rusland- onvoldoende dienstplichtigen zijn om alle functies te vullen, terwijl in andere republieken juist sprake is van overschotten aan personeel. Deze complicaties komen boven op de problemen die zich al manifesteerden bij de najaarslichting 1991, toen meer dan de helft van de dienstplichtigen niet is opgekomen. Daarnaast is onder beroeps- en dienstplichtig personeel een verhuizing naar de staat van de eigen nationaliteit op gang gekomen, waardoor opnieuw op grote schaal vacatures ontstaan. Als gevolg hiervan is er inmiddels bij een groot aantal eenheden sprake van ernstige personeelstekorten, die de inzetbaarheid van de strijdkrachten in belangrijke mate ondergraven. De Chefstaf van de GOS-strijdkrachten, Kolonel-Generaal [REDACTED] verwees in verband met deze problemen naar eenheden waar officieren zelf wacht moesten gaan lopen omdat er niet genoeg soldaten meer zijn.

Verder zijn er problemen met de hele logistiek, die ooit is opgebouwd met het oog op een oorlog tegen de NAVO, maar die nu niet meer functioneel is. Een andere moeilijkheid die is ontstaan na het einde van de USSR betreft het feit, dat meer dan de helft van de depots met daarin duizenden stukken artillerie, tanks en pantservoertuigen zich buiten Rusland bevindt. Het is de vraag of de GOS-strijdkrachten -of Rusland- daar nu nog vrijelijk over kunnen beschikken. In maart bleek uit satelietfoto's dat in Turkmenistan de toegang tot een groot depot een tijd was geblokkeerd, toen de autoriteiten daar de spoorlijn naar het depot afsloten met goederenwagons.

Een commentator van Izvestiya schetste kort geleden een somber beeld van strijdkrachten in het GOS. Hij meende dat nu voor een sluwe en berekenende vijand de gelegenheid was gekomen om de

landen van het GOS aan te vallen omdat het onzeker was of het leger een agressor zou kunnen afweren. Wij denken niet dat het GOS weerloos is. Maar er is wel militair vermogen verdwenen. Met het oog op de eerder genoemde praktische problemen, alsmede de geringe inzetbaarheid van de troepen in Duitsland, Polen en de Baltische landen - zo er nog sprake is van inzetbaarheid-, maar vooral met het oog op het ontbreken van militaire samenwerking tussen Rusland en de Oekraïne is een grootschalig offensief tegen de NAVO niet meer uitvoerbaar. In NAVO-verband zien we alleen nog de mogelijkheid van een aanval beperkt in omvang en doelstelling.

Momenteel is er geen enkele aanwijzing dat er in de toekomst vanuit het GOS weer een dreiging zou kunnen uitgaan, zoals we die van de Sovjet Unie kenden. Een eventueel herstel van zo'n offensieve capaciteit van Rusland en haar eventuele bondgenoten zou om enorme investeringen vragen. Het is onze inschatting dat daarvoor onvoldoende middelen beschikbaar zijn.

De indicaties wijzen juist op een teruggang: dit jaar zullen de totale defensie-uitgaven van de voormalige Sovjet Unie, die in 1989/1990 nog overeenkwamen met 15% à 17% van het BNP, ondanks de plannen van diverse republieken om over te gaan tot de vorming van eigen nationale strijdkrachten, verder teruglopen. Voorlopige begrotingscijfers voor 1992 duiden erop dat Rusland, dat feitelijk de verantwoordelijkheid voor de financiering van de strijdkrachten van het GOS heeft overgenomen, de defensie-uitgaven met minstens 40% zal verlagen. Voor militair onderzoek en ontwikkeling (R & D) is eveneens een vermindering van de uitgaven met ongeveer de helft voorzien. Voor de aanschaffingen van militair materieel die sinds 1988 al met ca. 40% zijn teruggelopen, zullen de reducties nog hoger uitvallen. Rusland zal de aanschaffings-uitgaven met 70% à 85 % verminderen en naar verwachting het accent leggen op aanschaf van reserve-delen voor reeds in gebruik zijnd materieel. De reducties zullen alle krijgsmachtdelen betreffen.

De defensie-inspanning van de voormalige Sovjet republieken zal, over het geheel genomen, de komende jaren naar verwachting een sterk dalende tendens te zien blijven geven. De defensie-inspanning van de nieuwe republieken zal in vergelijking met die van de

voormalige Sovjet Unie tijdens de regeringsperiode van Gorbachev op de middellange termijn tot mogelijk 1/4 a 1/5 van dat niveau worden teruggebracht.

Zowel Rusland als de overige GOS-staten, die een eigen krijgsmacht willen opbouwen, moeten in een krimpend budget de ruimte vinden voor aanzienlijke investeringen. In beginsel moet er een nieuwe infrastructuur worden opgebouwd om de troepen in eigen land te huisvesten en te oefenen. Verder moet er geïnvesteerd worden in nieuwe logistieke voorzieningen. De daarvoor vereiste fondsen komen boven op de investeringen, die samenhangen met de terugtrekking van de troepen uit Centraal-Europa en de herstructurering in verband met het CSE-verdrag. In het algemeen zullen de GOS-staten de komende jaren de hoogste prioriteit in hun budget vooral toekennen aan het zoveel mogelijk op peil houden van de levensomstandigheden van de militairen op hun grondgebied, met name van het beroepspersoneel en het oplossen van het nijpende tekort aan huisvesting voor militairen. Geschat wordt dat inmiddels in het hele Gemenebest voor zo'n 300.000 officieren en hun gezinnen geen huisvesting beschikbaar is. Dit probleem zal door de te verwachten terugtrekking van eenheden uit de Baltische staten en de ontbinding/overplaatsing van militaire formaties van de voormalige Sovjet strijdkrachten verder toenemen. De oplossing ervan zal miljarden investeringen vergen. Voor wat betreft het materieelbeleid zullen alle republieken die streven naar een eigen, nationale krijgsmacht primair gebruik maken van (overtollige) uitrusting van de huidige GOS-strijdkrachten. In het aanschaffingsbeleid zal de invoering van van nieuw ontwikkelde en geproduceerde uitrustingsstukken een selectief karakter dragen. Het gebrek aan middelen heeft reeds geleid tot een speurtocht naar nieuwe inkomstenbronnen teneinde bepaalde investeringsprojecten toch te kunnen voltooien. Zo heeft het militair dagblad Rode Ster onlangs het initiatief genomen om de bouw van het vliegdekschip "Varyag" door giften van lezers te voltooien waartoe de Russische marine een speciaal rekeningnummer wil openen.

Mede door het -om het zo maar te zeggen- sociale karakter van de Russische, én de Oekraïnse defensiebegrotingen zal een fors deel

van het effectieve militaire vermogen, waarover tot voor kort de Sovjet staat nog kon beschikken, verloren gaan.

Indicatief voor die reducties zijn de plannen van Rusland en de Oekraïne. Rusland mikt uiteindelijk op een krijgsmacht van 1,2 à 1,4 miljoen man, bestaande uit een landmacht, luchtmacht, marine en een organisatie-onderdeel met strategisch-nucleaire wapens. Als Rusland een krijgsmacht op -laten we zeggen- Sovjet niveau had willen aanhouden, dan zouden de Russische strijdkrachten 2 tot 2½ miljoen man hebben omvat. De Oekraïne streeft waarschijnlijk naar een krijgsmacht van 200.000-250.000 man, terwijl zich daar momenteel nog het dubbele aantal militairen bevindt.

De vraag ligt voor de hand of dit beeld zou veranderen indien in één of meer republieken (bijvoorbeeld Rusland) autoritaire regimes de macht zouden overnemen. Zo'n ontwikkeling zou vanuit Westers perspectief niet noodzakelijkerwijs extra veiligheidsrisico's met zich meebrengen, zeker niet zolang men economisch blijft samenwerken met het Westen en een geordende afbouw van het defensie-vermogen hoofdpunten van beleid blijven. Mochten dergelijk regimes echter proberen het oude offensieve potentieel te herstellen, dan zou dat het werk van vele jaren zijn. De economische voorwaarden daarvoor zullen in ieder geval op middellange termijn nog ontbreken. En zo'n keuze voor "kanonnen" in plaats van "boter" zou gepaard gaan met grote politieke en economische risico's voor de betrokken regimes. We achter daarom een wederopbouw van een groot, dreigend militair potentieel in het GOS uiterst onwaarschijnlijk.

De ontwikkelingen in de defensie-industrie onderbouwen deze verwachting. Bezuinigingen op de defensie-uitgaven zullen op grote schaal tot faillissementen en werkeloosheid in de militaire industrie leiden. De afgelopen paar jaar hebben veel militaire bedrijven zich nog staande weten te houden door op grote schaal bankkredieten op te nemen. Zij kampen nu met schulden die in de honderden miljarden roebels lopen. Volgens een Russische functionaris staat momenteel ruim 20% van de Russische defensiebedrijven op de rand van het bankroet en kan meer dan 40% nauwelijks meer levensvatbaar worden genoemd. In het kader van de economische

hervormingen lijkt de optie van nieuwe miljardenkredieten van de Russische overheid nu afgesloten. De desintegratie van het militair-industriële complex wordt nog versterkt door het wegval- len van traditionele aanvoerlijnen voor essentiële grondstoffen en halfprodukten. Voortgaande produktie ten behoeve van de export biedt geen reële uitweg uit de enorme financiële problemen. De perspectieven op de internationale wapenmarkt zijn ook niet gunstig. Sinds 1988 is de militaire export vanuit de voormalige Sovjet Unie naar niet-communistische landen in de Derde Wereld al met ongeveer 2/3 teruggelopen (tot ca. 5 miljard US dollar).

De vooruitzichten voor een grootschalige succesvolle conversie van de militaire industrie naar civiele produktie zijn evenmin gunstig in het licht van de kapitaalschaarste waarmee de voorma- lige Sovjet republieken worden geconfronteerd. Van een gecoördi- neerde aanpak van de conversie- problematiek is overigens geen sprake. Elke republiek gaat voor wat betreft de planning van de toekomst van de nationale defensie-bedrijven in feite zijn eigen gang. Zo heeft de Oekraïense regering de afgelopen maand besloten in het militaire produktiecomplex te Dnepropetrovsk de produktie van draagraketten voor de ruimteprogramma's te staken en over te gaan op de vervaardiging van trolleybussen. Niets wijst erop dat dit besluit met Rusland, als hoofdverantwoordelijke voor de ruimtevaartprojecten van de voormalige Sovjet Unie, is gecoördi- neerd.

Het militaire productie-vermogen van de voormalige Sovjet Unie -eens in zijn omvang absoluut uniek de wereld- zal al op korte termijn structureel, drastisch worden teruggebracht.

Samenvattend wil ik zeggen dat er nu geen dreiging van een groot offensief vanuit het GOS meer is vanwege de verminderde inzet- baarheid van de strijdkrachten van de GOS-staten, maar vooral ook door het ontbreken van militaire samenwerking tussen Rusland en de Oekraïne.

We verwachten in de voorzienbare toekomst geen herstel van die dreiging omdat daartoe zowel de intenties als de middelen ontbre- ken.

INZETBAARHEID GOS-STRIJDKRACHTEN

Ernstige personeelstekorten, bezuinigingen op defensie-uitgaven en de onenigheid tussen de lidstaten over status en taakstelling van alsmede de bevelsverhoudingen over de strijdkrachten ondergraven de inzetbaarheid van de strijdkrachten. Het volledig uiteenvallen van de strijdkrachten van de ex-USSR in republiekslegers valt niet te stoppen.

DEFENSIE-INSPANNING GOS/RUSLAND: VERWACHTINGEN

- sterke daling defensie-inspanning GOS-staten
tot mogelijk een kwart van niveau van USSR onder Gorbachev
- prioriteit bij handhaving levensomstandigheden militairen
- selectieve introductie nieuw materieel
- duurzame capaciteitsvermindering defensie-industrie

MILITAIR VERMOGEN GOS/RUSLAND

Een grootschalig, strategisch offensief door het GOS/Rusland tegen de NAVO is niet meer uitvoerbaar.

Een eventueel herstel van zo'n offensieve capaciteit van Rusland en haar eventuele bondgenoten zou enorme investeringen vergen.

Daarvoor zullen ook op middellange termijn naar verwachting onvoldoende middelen beschikbaar zijn.

Het militaire vermogen van de republieken gezamenlijk zal ver achterblijven bij de militaire kracht van de USSR.